01/04/2026

Ναυπάκτου Ιερόθεος: Η «πολιτεία του Θεού» του ιερού Αυγουστίνου

/ Γνώμες

Η «πολιτεία του Θεού» του ιερού Αυγουστίνου

Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου

Διάβασα τό βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ καί Διευθυντοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Ἀθανασίου Καψάλη μέ τίτλο «ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος καί ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ», καί ὑπότιτλο «συμβολή στήν ἐκκλησιαστική ἱστοριογραφία τοῦ Ε΄ αἰῶνα» (ἐκδ. Ostracon) καί εἶδα πολύ ἐνδιαφέροντα σημεῖα. Βέβαια, πάντοτε μέ ἐνδιέφεραν τά σχετικά μέ τόν ἱερό Αὐγουστῖνο ἐπειδή ἔζησε σέ μιά κρίσιμη ἱστορική περίοδο, ἀλλά καί ἐπειδή οἱ σχολαστικοί θεολόγοι ἐπηρεάσθηκαν ἀπό τήν θεολογία του καί τήν ἀνέπτυξαν ἀκόμη περισσότερο σέ μερικά σημεῖα καί ἔτσι προῆλθε ἡ λεγόμενη σχολαστική θεολογία (11ος – 13ος αἰῶνας). Συγχρόνως, αὐτή ἡ θεολογία ἐπηρέασε καί τήν πολιτική καί πολιτιστική κατάσταση τοῦ Δυτικοῦ κόσμου μέχρι τίς ἡμέρες μας.

Μεταξύ τῶν βιβλίων πού ἔγραψε ὁ πολυτάλαντος αὐτός Ἐπίσκοπος Ἱππῶνος, ἦταν καί τό ἔργο «Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» σέ πολλά βιβλία. Ὁμολογῶ ὅτι πολλές φορές ἀποπειράθηκα νά τό διαβάσω ἀπό τήν ἑλληνική ἔκδοση, ἀλλά δέν τό κατόρθωσα γιά πολλούς λόγους. Ὅμως, ὁ καθηγητής Ἀθανάσιος Καψάλης στήν ἐπιστημονική του αὐτή μελέτη μᾶς δίνει ἐπαρκῶς καί τό περιεχόμενο τοῦ ἔργου αὐτοῦ καί μᾶς προσφέρει ἰδιαίτερες πληροφορίες γιά τό περιεχόμενό του καί τήν ἐπίδραση πού εἶχε ἰδιαίτερα τό ἔργο αὐτό στούς μεταγενεστέρους μέχρι τήν ἐποχή μας. Θά προσπαθήσω νά κάνω μιά μικρή περίληψη τοῦ ἔργου αὐτοῦ καί τό κυριότερο θά καταγράψω μερικά σημεῖα του πού μέ ἐνδιαφέρουν.

1. Σύντομη περιγραφή τῆς ἐργασίας

Ἡ ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Ἀθανασίου Καψάλη εἶναι συστηματική καί παρουσιάζει τό περιεχόμενο τοῦ ἔργου «ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» καί μᾶς δίνει ἐνδιαφέροντα σημεῖα. Ἡ ἐργασία αὐτή ἐπεκτείνεται σέ 565 σελίδες μεγάλου μεγέθους, ἀπό τίς ὁποῖες πάνω σέ ἀπό 150 σελίδες καταλαμβάνει ἡ βιβλιογραφία (πηγές καί βοηθήματα). Ἡ ἐργασία ἀρχίζει μέ τόν πρόλογο καί στήν συνέχεια χωρίζεται σέ δύο κεντρικά μέρη.

- Στό πρῶτο μέρος, μετά τήν εἰσαγωγή, ἀναπτύσσονται πέντε κεφάλαια, ἤτοι: 1. Ὁ Αὐγουστῖνος ὡς διανοητική καί πνευματική «σταθερά». 2. Civitas dei (πολιτεία τοῦ Θεοῦ). 3. Ἡ Νουμιδική Ἀφρική. 4. Πνευματικές, καλλιτεχνικές καί ψυχαγωγικές ἐπιρροές. 5. Μεταξύ Παλαιᾶς Διαθήκης καί Νεοπλατωνισμοῦ – νέες ἐπιρροές.
- Στό δεύτερο μέρος μετά τήν εἰσαγωγή ἀναπτύσσονται τρία κεφάλαια, ἤτοι: 1. Ἡ ἵδρυση τῆς Ρώμης. 2. Ἡ Ἐκκλησία μετά τήν ἵδρυσή της. 3. Ἱστορικός χρόνος καί μνήμη κατά τόν ἱερό Αὐγουστῖνο.

Στό τέλος παρατίθενται τά συμπεράσματα καί ἡ Βιβλιογραφία. Ἕνα ἐνδεικτικό χωρίο πού προέρχεται ἀπό τήν «Πολιτεία τοῦ Θεοῦ», τό ὁποῖο καταχωρίζεται στήν

ἀρχή τοῦ βιβλίου, ἐκφράζει τό τί θεωρεῖ ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος ὡς Πολιτεία τοῦ Θεοῦ. «Καλοῦμεν Πολιτείαν τοῦ Θεοῦ ἐκείνην τήν ὕπαρξιν τῆς ὁποίας διαπιστώνουν αἱ Γραφαί• τήν πολιτείαν δηλονότι ἐκείνων, ἥτις ἔλαβε τό ὕψιστον κῦρος καί τήν προέχουσαν θέσιν της ὑπέρ πᾶσαν ἄλλην δημιουργίαν παρά τῆς θείας Προνοίας καί ὄχι ἐπί τῇ βάσει ἀνθρωπίνων ἀποφάσεων ἀποτόκων ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν» (XI, 1, σελ. 287).

Στόν πρόλογο τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐργασίας γράφεται ὅτι ὁ συγγραφεύς μελετώντας τά σχετικά μέ τόν Καρλομάγνο (768-814) καί τήν Academia Palatina διεπίστωνε ὅτι οἱ συστηματικοί θεολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ὁ Ἀλκουΐνος, ὁ Ραβανός Μαῦρος καί ἄλλοι «εἶχαν ἐντρυφήσει στή θεολογία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου μέ ὅλα τά πλεονεκτήματα, ἀλλά καί τά μειονεκτήματα κυρίως ὅσων μεταγενέστερα τόν ἑρμήνευσαν». Ἀπό τόν Αὐγουστῖνο εἶχαν ἐπηρεασθῆ ὄχι μόνο οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, «ἀλλά καί ὁ ἴδιος ὁ Καρλομάγνος, ὅπως πολλοί ἡγέτες μετά ἀπό αὐτόν». Καί βέβαια «ἀπό τόν ἱερὸ Αὐγουστῖνο καί ἐξῆς, ξεκίνησε ἡ δημιουργία μιᾶς ξεχωριστῆς καί διακεκριμένης θεολογικῆς παράδοσης στήν Δύση, χωρίς ὡστόσο ὁ ἴδιος ὁ πατέρας τῆς Δύσης νά διεκδικήσει τήν αὐτονόμησή του ἀπό τήν ἐκκλησιαστική καί τήν φιλολογική της παράδοση». Ἡ «Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» διακρίνεται σέ δύο μέρη.

- Στό πρῶτο μέρος (I-X βιβλία) ἀνασκευάζεται ἡ κατηγορία τῶν εἰδωλολατρῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ὅτι αὐτοί εὐθύνονται γιά τά δεινά τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καί τήν καταστροφή τῆς Ρώμης, ἀντέτεινε ὅτι σέ αὐτό συνετέλεσε «ἡ ἀσέβεια, ἡ διαφθορά, ἡ πολιτεία καί ἡ ἀνηθικότητα τῶν Ρωμαίων Ἐθνικῶν».
- Στό δεύτερο μέρος (XI-XXII βιβλία) παρουσιάζεται ἡ θεολογική σκέψη τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, περιγράφοντας τήν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀποκαλυπτική ἐσχατολογία. Παρουσιάζεται ἡ πτώση τῶν Πρωτοπλάστων, διαφαίνεται ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία μέ διπλό τρόπο, ἀπό τούς Κάϊν καί Ἄβελ καί ἐξῆς, καί γίνεται λόγος «γιά τά τέκνα τῆς γῆς καί τά τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, δηλαδή τῆς γήινης καί τῆς οὐράνιας Πολιτείας ἀντίστοιχα». Ἀπό τό βιβλίο XX καταγράφονται «οἱ ἐσχατολογικές ἀναφορές στήν μέλλουσα κρίση», «τό τέλος τῆς γήινης πολιτείας (τοῦ Διαβόλου), ἡ καταδίκη τῶν ἀπίστων, ἀλλά καί ἡ διαβεβαίωση τῶν τελευταίων γιά ὅσα ἐπισυμβοῦν». Καί στό βιβλίο XXII «περιγράφεται τό τέλος πού ἐπιφυλάσσεται σέ ὅσους ἀνήκουν στήν οὐράνια Πολιτεία, τήν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ, πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Εἶναι ἡ ἀπόλαυση τῆς αἰωνίας εὐδαιμονίας ὅλων ὅσοι ἀνήκουν στήν οὐράνια Πολιτεία, οἱ ὁποῖοι συμβιώνουν μέ τούς Ἁγίους. Οἱ τελευταῖοι ἤδη κάνουν αἰσθητή τήν παρουσία τους στόν κόσμο πού ζοῦμε μέσω τῶν θαυμάτων τους, πολλά ἀπό τά ὁποῖα ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος

διηγεῖται».

Ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος στό ἔργο αὐτό προσδιορίζει τούς ἕξη αἰῶνες, ἀνάλογα μέ τίς ἕξη ἡμέρες τῆς ἑβδομάδας, ἤτοι: Ὁ πρῶτος αἰώνας (πρώτη ἡμέρα) προσδιορίζεται ἀπό τόν Ἀδάμ μέχρι τόν κατακλυσμό. Ὁ δεύτερος αἰώνας (δεύτερη ἡμέρα) ἀπό τόν κατακλυσμό μέχρι τόν Ἀβραάμ. Ὁ τρίτος αἰώνας (τρίτη ἡμέρα) ἀπό τόν Ἀβραάμ μέχρι τόν Δαυίδ. Ὁ τέταρτος αἰώνας (τέταρτη ἡμέρα) ἀπό τόν Δαυίδ μέχρι τήν αἰχμαλωσία τῆς Βαβυλώνας. Ὁ πέμπτος αἰώνας (πέμπτη ἡμέρα) ἀπό τήν αἰχμαλωσία τῆς Βαβυλώνας μέχρι τήν κατά σάρκα γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Καί ὁ ἕκτος αἰώνας (ἕκτη ἡμέρα) εἶναι ἡ πορεία ἡ ὁποία δέν προσδιορίζεται ἀπό τόν ἀριθμό τῶν γενεῶν, στήν πραγματικότητα εἶναι ὁ χρόνος στόν ὁποῖο βρισκόμαστε μέχρι τήν ἕβδομη ἡμέρα πού «θά βρισκόμαστε σέ ἀνάπαυση ψυχῆς σέ ἕνα τέλος ἄνευ τέλους».

2. Ἐνδιαφέροντα σημεῖα

Στήν ἐργασία αὐτή τοῦ καθηγητοῦ Ἀθανασίου Καψάλη πού ἀναλύεται διεξοδικά τό ἔργο τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου «ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» παρουσιάζονται διάφορα ἐνδιαφέροντα σημεῖα πού φανερώνουν τόσο τήν θεολογία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ὅσο καί τήν ἐπίδραση πού ἄσκησε στούς μεταγενεστέρους. Ὅμως, θά περιορισθῶ σέ τρία ἀπό αὐτά, πού μέ ἐνδιαφέρουν προσωπικά.

α) Ἡ γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης

Ὁ Αὐγουστῖνος γεννήθηκε στήν Ταγάστη τῆς Νουμιδίας, στήν σημερινή Ἀλγερία τῆς Ἀφρικῆς καί ἡ μητρική του γλώσσα ἦταν ἡ βερβερινή σέ μιά ἀπό τίς διαλέκτους της, ἀλλά τό πρόγραμμα διαπαιδαγώγησης ἦταν ἡ λατινική. Οἱ ἐρευνητές τοῦ ἔργου τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἐξετάζουν κατά πόσο γνώριζε τήν ἑλληνική γλώσσα. Ὁ ἴδιος ἔγραφε στήν λατινική γλώσσα, ἀλλά φαίνεται ὅτι γνώριζε νά διαβάση στήν ἑλληνική, διότι τήν διδάχτηκε, ἀλλά δέν μποροῦσε νά τήν γράφη. Ὁ ἴδιος στίς ἐξομολογήσεις του γράφει: «Τά ἑλληνικά τά μισοῦσα. Μά γιά ποιό λόγο, ἐπιτέλους, μέ ὑποχρέωναν νά τά μάθω παιδάκι ἀκόμη; Πάντως, τό μίσος ἐκεῖνο καί τώρα ἀκόμη δέν μπορῶ νά τό καταλάβω. Ἀντίθετα, τά λατινικά τά ἀγαποῦσα πολύ». Ἐπί πλέον γράφει: «...καί τά στοιχειώδη μαθήματα, στά ὁποῖα διδάσκονται ἡ ἀνάγνωση, ἡ γραφή καί ἡ ἀριθμητική, δέν μοῦ φαινόταν λιγότερο βαρετά. Καί αὐτά, ὅπως καί τά ἑλληνικά τά αἰσθανόμουν σάν τιμωρία». Παρά ταῦτα ἤξερε νά διαβάζη στά ἑλληνικά καί νά τά μεταφέρη στά λατινικά, καί χρησιμοποιοῦνται μερικά παραδείγματα στά ὁποῖα φαίνεται ὅτι συνέκρινε λατινικά χειρόγραφα μέ ἑλληνικά καί ἑρμήνευε ὅρους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης στήν λατινική γλώσσα. Ἡ λατινική γλώσσα δέν ἦταν μητρική του γλώσσα, ἀλλά «μιλοῦσε καί ἔγραφε ἄριστα στήν λατινική», «ἀφοῦ ὅλοι στό σπίτι του στήν Ταγάστη, τοῦ

μιλοῦσαν ὑποχρεωτικά στήν λατινική καί μόνο».

Βέβαια, ἡ ἔλλειψη καλῆς γνώσης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης στάθηκε «ἕνα μεγάλο ἐμπόδιο γιά τόν ἱερὸ Πατέρα». «Τό γεγονός ὅμως ὅτι πολύ σπάνια κατέφευγε στούς Ἕλληνες Πατέρες, τούς ὁποίους εἶχε ὑπόψη του, δέν ὀφείλεται στήν γνώση ἤ ἄγνοια τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλά στό σταθερό βλέμμα του πρός τήν Ρώμη». Ἦταν «θιασώτης τῆς Ρώμης, ὡς imperium romanum, καί τῆς Δύσης γενικότερα, αἰσθανόταν πρῶτα Χριστιανός κι ἔπειτα Ρωμαῖος πολίτης, εἶχε πίστη στίς δυνατότητες τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Κράτους». Γράφεται στό βιβλίο: «Σχεδόν ἐπιδεικτικά οὐδέποτε ἔστρεψε τό βλέμμα του φανερά στήν Ἀνατολή καί τούς Ἕλληνες Πατέρες. Ἀλλά κι ὅταν προκλήθηκε νά τό κάνει, εἶχε ἄμεση τήν ἀπάντηση ὡς ἀντίλογο». Συγκεκριμένα, σέ μιά ἐπιστολή του στόν Ἰουλιανό Ἀικλάνην ἔγραφε: «Ὡς ἐκ τούτου δέν ὑπάρχει λόγος νά ἐπικαλεῖσαι τούς ἀνατολικούς (ἐνν. ἐπισκόπους), ἐπειδή καί αὐτοί οἱ ἴδιοι εἶναι Χριστιανοί, καί ἐπειδή στά δύο μέρη τῆς γῆς (ἐνν. Ἀνατολή καί Δύση) ἡ πίστη εἶναι κοινή, εἶναι ἡ χριστιανική, καί σίγουρα οἱ δυτική δημιούργησε (καί) ἡ δυτική Ἐκκλησία θά ἀναδημιουργήσει». Ἡ ἀπάντηση τοῦ Αὐγουστίνου στόν Ἰουλιανό ἦταν «ἔχουμε κι ἐμεῖς Πατέρες», ἀλλά κι ἄν ἕως τώρα δέν ἔχουμε, θά μπορέσουμε στό μέλλον νά ἔχουμε».

Αὐτή εἶναι μιά ἐξήγηση γιά τήν θεολογία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὅτι ἐκτός ἀπό τήν ὄχι καλή γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶχε μιά ἀποστροφή στούς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλά θά μποροῦσε νά πῆ κανείς ὅτι εἶναι καί μιά «προφητεία» του γιά τό μέλλον. Αὐτό λέγεται ἀπό τήν ἄοψη ὅτι ὄντως ἀναπτύχθηκε στήν Δύση ὁ Σχολαστικισμός πού εἶχε ὡς βάση τόν Αὐγουστῖνο, ὁ ὁποῖος σαφῶς διαφοροποιεῖται ἀπό πλευρᾶς μεθοδολογίας ἀπό τήν ὀρθόδοξη θεολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καί Δύσης μέχρι τόν 5ο αἰώνα.

β) Μανιχαϊκές καί νεοπλατωνικές ἐπιρροές

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἀπό τήν Ταγάστη μετέβη στήν Καρθαγένη ὅπου ἔζησε τήν λεγόμενη «Βαβυλώνεια» αἰχμαλωσία του, ἐπιδόθηκε σέ ὑλικές ἀπολαύσεις, ἔβλεπε θεατρικές παραστάσεις, συναναστρεφόταν μέ μάγους καί ἀστρολόγους, ἀρνήθηκε τίς Γραφές καί δέχτηκε Μανιχαϊκές ἐπιρροές γιά ἐννέα χρόνια. Οἱ Μανιχαῖοι εἶχαν τόν Μάνη ὡς ἀρχηγό τους ὁ ὁποῖος θεωροῦσε ὅτι ἦταν ὁ τελευταῖος προφήτης μετά τόν Βούδα, τόν Ζωροάστρη καί τόν Χριστό. Ταύτιζε τόν ἑαυτό του μέ τόν Παράκλητο καί σέ κάθε περιοχή πού ἐπικρατοῦσε ἡ θεωρία του τόνιζε τά ἰδιαίτερα θρησκευτικά στοιχεῖα της. Τά οὐσιαστικά στοιχεῖα τοῦ Μανιχαϊσμοῦ ἦταν ἡ διαρχία μεταξύ καλοῦ καί κακοῦ, οἱ αἰῶνες τοῦ φωτός καί τοῦ σκότους κ.ἄ. Τά χαρακτηριστικά τοῦ Μανιχαϊσμοῦ ἦταν κατ’ ἀρχήν γνωστικά, καί τό περιεχόμενό του προερχόταν ἀπό τά μεγάλα Θρησκεύματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δηλαδή Ζωροαστρισμό, Βουδισμό, Γνωστικισμό καί Χριστιανισμό.

Κατά τόν Μάνητα ὑπάρχουν δύο ἀπόλυτες ἀρχές, τοῦ φωτός καί τοῦ σκότους, τοῦ ἀγαθοῦ καί τοῦ κακοῦ, τοῦ Θεοῦ καί τῆς ὕλης. Ὑπάρχει ἀνταγωνισμός μεταξύ αὐτῶν καί δημιουργεῖται ἕνα ἀνάμικτο σύμπαν, στό ὁποῖο κυριαρχεῖ τό σκοτάδι, τό ὁποῖο ἔχει αἰχμάλωτη τήν οὐσία τοῦ φωτός. Καί ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό τά ἀνάμεικτα αὐτά στοιχεῖα καί ἔχει ἀνάγκη ἀπελευθέρωσης. Αὐτό ἐπιτυγχάνεται ἀπό τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ φωτός μέ τήν γνωστική καί ἀσκητική ζωή, τήν περιφρόνηση ὅλων τῶν ἐγκοσμίων καί αὐτῆς τῆς τεκνογονίας, ὥστε νά μή κλείνονται συνεχῶς ψυχές μέσα σέ νέα σώματα. Ἀπό τόν Μανιχαϊσμό πέρασε στόν Νεοπλατωνισμό τοῦ Πλωτίνου καί τοῦ Πορφυρίου, μέ μιά μικρή ἐνδιάμεση στάση στόν Πλατωνισμό. «Ὁ Πορφύριος ἀπετέλεσε τόν “πνευματικό” συνδετικό κρίκο μεταξύ τοῦ Πλωτίνου καί τοῦ Αὐγουστίνου, γι’ αὐτό ὁ τελευταῖος ἀποκαλεῖ τόν Πορφύριο “Doctissimum”».

γ) Ὁ Καρλομάγνος καί ἡ «Πολιτεία τοῦ Θεοῦ»

Ὁ Νεοπλατωνισμός εἶναι ἕνα φιλοσοφικό ρεῦμα πού ἀναπτύχθηκε μεταξύ τοῦ 2ου καί τοῦ 6ου αἰώνα μ.Χ. καί ἐμφανίσθηκε ὡς ἀντίδραση στόν Χριστιανισμό. Εἶναι μιά ἀναβίωση τοῦ πλατωνισμοῦ, στήν πραγματικότητα μεταμόρφωση τοῦ πλατωνισμοῦ, εἶναι μιά «ἀνατολικοποίηση» τῆς πλατωνικῆς σκέψεως, σύμφωνα μέ τίς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς. Ἐκφράσθηκε ὡς φιλοσοφία καί ὡς θρησκεία. Βασική του ἀρχή ἦταν ὅτι ἀρχή καί πηγή τοῦ κόσμου εἶναι τό «Ἕν» πού εἶναι κλεισμένο στήν τελειότητα καί μακαριότητά του. Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπό ἀπορροή, δηλαδή τό ἀνώτατο Ὄν, τό «Ἕν» ἐκχύνει τήν τελειοτητά του πρός τά ἔξω καί δημιουργεῖται ὁ κόσμος. Ἔτσι, μετά τό «Ἕν» εἶναι ὁ «Νοῦς», ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπό ἰδέες. Ἄλλη ἀπορροή εἶναι ἡ «Ψυχή»τοῦ παντός, πού εἶναι παροῦσα σέ κάθε ἐπί μέρους ψυχή. Ἄλλη ἀπορροή εἶναι οἱ «Ψυχές», πού εἶναι μεταξύ τῆς κοσμικῆς ψυχῆς καί τῆς «ὕλης». Καί τελευταία ἀπορροή εἶναι ἡ «ὕλη».

Ἀπό αὐτήν τήν μεταφυσική θεώρηση τοῦ κόσμου προέρχεται ὁ μυστικισμός, ὅτι ἡ ψυχή πρέπει νά ἐπιστρέψη στήν ἀρχική οὐσία ἀπό τήν ὁποία προῆλθε τό «Ἕν», καί αὐτό ἐπιτυγχάνεται μέ τήν «κάθαρση» πού εἶναι ἀπαλλαγή ἀπό τά μιάσματα τῆς ὕλης. Αὐτή ἡ ἕνωση θά γίνη στήν ἄλλη ζωή. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἐπηρεάσθηκε πολύ ἀπό τόν Νεοπλατωνισμό, ὡς πρός τόν Τριαδικό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, πράγμα πού δέν συνέβη μέ τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι μιλοῦσαν γιά νοῦ καί γιά κάθαρση μέ ἐντελῶς διαφορετική ἔννοια, ἀφοῦ δέν δέχονταν οὔτε τό φιλοσοφικό σύστημα τῆς ἀπορροῆς, οὔτε τήν ἀπαλλαγή τοῦ νοῦ καί τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα ὡς κακοῦ, οὔτε δίδασκαν τό σῶμα καί τήν ὕλη ὡς κακά, ἀφοῦ καί ὁ Χριστός προσέλαβε τήν ἀνθρώπινη φύση (ψυχή καί σῶμα) καί τήν θέωσε. Ὁ Καρλομάγνος, πού εἶναι γνωστός καί ὡς Κάρολος ὁ Μέγας ἦταν Βασιλιάς τῶν Φράγκων (768-814) καί ὁ πρῶτος αὐτοκράτορας στήν Δυτική Εὐρώπη μετά τήν κατάλυση τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, πού ἵδρυσε τό Φραγκικό Κράτος, τήν «Ἁγία Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους», τό λεγόμενο Α΄ Ράϊχ (Α΄ Αὐτοκρατορία). Ἀπέκτησε τήν προσωνυμία «Πατέρας τῆς Εὐρώπης».

Ὁ Καρλομάγνος ἐπηρεάσθηκε πολύ ἀπό τόν Αὐγουστῖνο πού τόν ἐπέλεξε ὡς θεολόγο τῆς Αὐτοκρατορίας του καί ἰδιαίτερη ἐπίδραση σέ αὐτήν ἄσκησε τό ἔργο τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου «ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ». Μάλιστα, σέ ἄλλες πηγές φαίνεται ὅτι τό βιβλίο αὐτό ἦταν καθημερινό ἀνάγνωσμα κατά τήν διάρκεια τῆς τράπεζας τοῦ Καρλομάγνου. Γενικότερα, «τό ἔργο αὐτό καί ἡ προσωπικότητα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου χρησίμευσαν ὡς ἐργαλεῖα τόσο στήν διαμόρφωση ἐθνικῆς ταυτότητος τοῦ ἴδιου τοῦ Καρλομάγνου καί τῆς νέας ἡγεμονίας του, ὅσο καί στή θεμελίωση καί ποιοτική ἐμπέδωση μιᾶς ἰδιαίτερης θεολογικῆς προσέγγισης τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, πού σέ σχέση μέ τήν Ἀνατολή ἤθελε νά αἰσθάνεται αὐτάρκης». «Καί οἱ δύο παράμετροι, δηλαδή, ἡ πολιτική καί ἡ θεολογική ταυτότητα τῆς Εὐρώπης ἔλκουν τήν καταγωγή τους ἀπό ἕνα πανίσχυρο καί

αὐταρχικό κοινωνικό σύστημα, τήν ὀργάνωση τοῦ ὁποίου πρότεινε ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος μέσω τοῦ συγκεκριμένου ἔργου του». Ἐπί πλέον «μετά τήν ἀρχαιότητα, αὐτή ἡ πολιτική καί θεολογική ταυτότητα τῆς ὕστερης Εὐρώπης, τήν ὁποία κληροδότησε ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, διαμόρφωσε τή νέα πολιτική θεολογία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μεσαίωνα, πρώϊμου καί ὕστερου, διαφοροποιημένη ὅμως σέ Ἀνατολή καί Δύση». Αὐτή ἡ θεολογία ἐπέδρασε στούς σχολαστικούς, τήν ἀνθρωπιστική φιλοσοφία τῆς Ἀναγέννησης καί τήν θεολογία τῶν φιλελεύθερων Προτεσταντῶν.

Ὁ Καρλομάγνος ἀγάπησε ἰδιαίτερα τό βιβλίο τοῦ Αὐγουστίνου «ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» καί θέλησε νά τήν ἐγκαθιδρύση, ἀλλά «δέν ἦταν ὁ πρῶτος ἤ ὁ μόνος ὁραματιστής αὐτοῦ τοῦ θείου κράτους. Τήν ἰδέα ἑνός θεολογικά ὀργανωμένου κράτους, ὅπως ἀκριβῶς τό περιέγραψε ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος στό ἔργο του De Civitate Dei (ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ) ἀσπάστηκαν καί στήν συνέχεια υἱοθέτησαν, ἀκόμη καί μονομερῶς, ἀνεξάρτητα δηλαδή ἀπό τά ἑκάστοτε πολιτειακά μορφώματα, οἱ περισσότεροι Πάπες τῆς Δύσης, ἀρχῆς γενομένης ἀπό τόν Πάπα Γρηγόριο Α΄ (590-604). Ὅλοι τους ἀκολούθησαν τά βήματα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου». Μάλιστα, «ἕως καί τόν Η΄ αἰώνα ἡ Civitate Dei εἶχε ἤδη ἐπιβληθεῖ στή σκέψη τοῦ δυτικοῦ κόσμου ὡς ἡ κατεξοχήν ἐκκλησιαστικοπολιτική θεωρία συνύπαρξης τῶν δύο ἐξουσιῶν καί ἀποτέλεσε πανίσχυρο ἀντίβαρο στή διατυπωθεῖσα ἀπό τόν ΣΤ΄ αἰώνα καί ἑξῆς ἀρχή τῆς συναλληλίας τῶν δύο ἐξουσιῶν στήν Ἀνατολή (ἤ στόν Ἡγεμόνα τοῦ ἱεροῦ Φωτίου), ἀλλά καί βάρος στήν πολιτική μετεξέλιξη τῆς Δύσης, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ ἀνά τούς αἰῶνες νά παραμένει δύσκαμπτη καί “Δωρική”».

Γενικά τό ἔργο τοῦ καθηγητοῦ Ἀθανασίου Καψάλη μέ τίτλο «ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος καί ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ» εἶναι ἀξιοπρόσεκτο, διότι μᾶς φωτίζει γιά νά δοῦμε τήν ἐπίδραση πού εἶχε τό ἔργο αὐτό στήν διαμόρφωση τοῦ Δυτικοῦ κόσμου μέχρι τήν σημερινή Εὐρώπη ἀπό πλευρᾶς θεολογικῆς, φιλοσοφικῆς, ψυχολογικῆς καί πολιτικῆς.